

บทนำ

เมื่อพูดถึงประเทศรัสเซียหรือสหภาพโซเวียตในปัจจุบัน ทุก ๆ คนก็ย่อมรู้จักดีในฐานะเป็นประเทศสำคัญของค่ายสังคมนิยม ก่อนที่จะมีการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี ค.ศ. 1917 รัสเซียก็มีรูปแบบการดำเนินการทางเศรษฐกิจแบบนายทุน โดยเฉพาะในตอนปลายศตวรรษที่ 19 รัสเซียมีความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจแบบนายทุนอย่างยิ่ง แต่เมื่อเกิดการปฏิวัติครั้งใหญ่ในวันที่ 25 ตุลาคม 1917 (นับตามปฏิทินแบบใหม่คือวันที่ 7 พฤศจิกายน) ระบบเศรษฐกิจได้เปลี่ยนจากทุนนิยมไปเป็นแบบสังคมนิยม ฉะนั้นการศึกษาถึงประวัติศาสตร์ทางด้านเศรษฐกิจว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรและทำให้สังคมดีขึ้นหรือไม่จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจ ในการศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของรัสเซียนี้ เราอาจแยกพิจารณาศึกษาออกได้เป็นช่วงระยะเวลาสำคัญ ๆ 2 ระยะตามลักษณะที่เปลี่ยนแปลงคือ

1. ระยะแรก ศึกษาตั้งแต่เริ่มก่อตั้งเป็นรัฐรัสเซียประมาณศตวรรษที่ 9 จนถึงการปฏิวัติครั้งใหญ่ปี 1917 ซึ่งในช่วงเวลานี้เป็นช่วงระยะที่เศรษฐกิจส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับภาคเกษตรและอยู่ในสภาพที่ล้าหลังประเทศในยุโรปตะวันตก และในช่วงระยะแรกนี้เราอาจแบ่งย่อยออกได้เป็น 2 ช่วงคือ ช่วงแรกตั้งแต่แรกเริ่มจนถึงการปลดปล่อยทาสในปี 1861 และช่วงหลังตั้งแต่การปลดปล่อยทาสไปจนถึงการปฏิวัติปี 1917 ซึ่งทั้งสองช่วงนี้มีลักษณะแตกต่างกันในข้อปลีกย่อยที่ว่า มีการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจบางประการในสมัยพระเจ้าปีเตอร์มหาราชเท่านั้น ลักษณะทางเศรษฐกิจทั้ง 2 ช่วงเป็นไปอย่างเดียวกัน คือการเกษตรถือเป็นระบบเศรษฐกิจหลักของประเทศ และการจัดระบบเศรษฐกิจเป็นไปตามระบบศักดินา ซึ่งเป็นการถือครองที่ดินโดยผู้มีอำนาจหรือขุนนางเป็นมูลนายของประชาชนทั่วไป และทำการแสวงหาผลประโยชน์จากที่ดิน โดยอาศัยชาวนาที่มีฐานะกึ่งทาส (serf) ซึ่งถูกจำกัดสิทธิบางประการหรือที่เรียกว่าทาสติดที่ดินดำเนินการแทนในกิจกรรมการเพาะปลูก

2. ระยะหลัง ศึกษาตั้งแต่การปฏิวัติครั้งใหญ่ในปี 1917 อันมีผลสะท้อนถึงระบบเศรษฐกิจจนกระทั่งปัจจุบันนี้ ระบบเศรษฐกิจของโซเวียตเริ่มเปลี่ยนแปลงจากสภาพที่ล้าหลังมาสู่ความเจริญก้าวหน้าในทางเทคโนโลยีและอุตสาหกรรมสมัยใหม่ และถือว่าเป็นประเทศที่ก้าวหน้าทางเศรษฐกิจประเทศหนึ่ง ในช่วง 10 เดือนแรกหลังการปฏิวัติเนื่องจากมีการแทรกแซงจากต่างชาติทำให้รัฐบาลโซเวียตต้องประกาศใช้นโยบายสงครามคอมมิวนิสต์ (War Communism) ในระหว่าง

ปี 1918-1921 แต่หลังจากใช้นโยบายสงครามคอมมิวนิสต์แล้วได้ก่อให้เกิดผลเสียหายหลายประการ เลนินจึงได้เสนอให้มีการใช้นโยบายเศรษฐกิจใหม่ (New Economic Policy) ในช่วงปี 1921-1928 เมื่อถึงปี 1928 โซเวียตก็เริ่มนำเอาระบบการวางแผนส่วนกลางมาใช้ โครงการหรือแผนห้าปีฉบับแรกได้ถูกนำมาใช้ในช่วงปี 1928-1932 ในระยะนี้สตาลินได้ก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำของโซเวียต ในช่วงของแผนห้าปีฉบับที่ 2 ระหว่างปี 1933-1937 เป็นช่วงของการก้าวกระโดดไปข้างหน้า กล่าวได้ว่าในสมัยที่สตาลินเป็นผู้นำเป็นสมัยที่มีการใช้นโยบายบีบบังคับที่เข้มงวด หลังจากสตาลินถึงแก่กรรมในปี 1953 แล้ว ได้มีการผ่อนคลายนโยบายบีบบังคับที่เข้มงวดลง ผู้นำยุคต่อมาที่สำคัญคือครุสเชฟ ในสมัยครุสเชฟมีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจหลายประการที่สำคัญ เช่น การบุกเบิกที่ดินรกร้างว่างเปล่าเพื่อขยายพื้นที่การเพาะปลูก โดยเฉพาะการใช้โครงการ Virgin land และการเริ่มนำเอาแนวความคิดเรื่อง “ก้าไร” ตามข้อเสนอของศาสตราจารย์ ลิเบอร์มานมาใช้ในระบบเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตามแม้ครุสเชฟจะได้พยายามปรับปรุงแก้ไขระบบเศรษฐกิจหลายประการ แต่การดำเนินการของเขาก็มีข้อผิดพลาดเช่นกัน ทำให้เขาถูกบีบบังคับให้ต้องลาออกจากตำแหน่งในปี 1964 และผู้นำยุคต่อมาคือเบเรสเนฟและโคซีกินก็ได้พยายามแก้ไขข้อบกพร่องในสมัยที่ผ่านมาที่สำคัญคือการปฏิรูปทางเศรษฐกิจ (Economic Reform) ในปี 1965 ซึ่งเป็นการนำเอาแนวความคิดของศาสตราจารย์ลิเบอร์มานมาใช้อย่างแพร่หลายนั่นเอง ฉะนั้นในปัจจุบันและในอนาคตการติดตามศึกษาถึงแนวทางในการพัฒนาและนโยบายเศรษฐกิจของโซเวียตจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจ ในฐานะที่โซเวียตเป็นประเทศที่มีบทบาทสำคัญในโลกมากเช่นกัน